

ИЗУЧАВАНЕ НА ТЕМА „КИТАЙ“ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА СЛЕД ОБРАЗОВАТЕЛНАТА РЕФОРМА В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ

Тамара Драганова

Великотърновски университет, България

STUDYING THE CHINA TOPIC WITHIN THE SUBJECT “GEOGRAPHY AND ECONOMICS” AFTER THE EDUCATIONAL REFORM IN THE BULGARIAN SCHOOLS

Tamara Draganova

University of Veliko Turnovo, Bulgaria

Abstract: The article presents the normative and didactic specifics in the study of the *China* topic in the process of teaching Geography and Economics after the educational reform in Bulgaria. It outlines the content analysis and the situational analysis of the geography of the countries according to the state educational standards, curricula and textbooks in Geography. The article also defines the rules for studying a country and presents a didactic interpretation of the content aspects of studying China in the textbooks of Geography and Economics in the new educational realities.

Keywords: geographical education; state educational standard; curricula; rule; China; textbooks; content- and situation analysis

*„Бъдещето следва да не се
предсказва, а да се създава“.*

А. Кларк

Образователната реформа в българското училище все още не е завършена, а динамичните политико-стратегически, обществено-икономически и културно-образователни промени в глобалния свят формират нови образователни парадигми и практики, заявяват нови социални и образователни изисквания и очаквания. Съвременното свръхчувствително общество детерминира образователната реформа като закъсняла и

несъвършена в своя образователно-социален и теоретико-приложен конструкт. Образователната реформа и превантивност целят синхронизиране с глобалните образователни тенденции и онтологично-интегративния дискурс на дигиталната трансформация на различни равнища по дидактическата вертикала и хоризонтала. Създаването и въвеждането на новите държавни образователни стандарти, учебните програми по география и икономика и новите учебници в синергетично единство, йерархичност и нормативно взаимодействие са насочени към хронологичен, хорологичен и холистичен синтез.

Училищното географско образование се отличава със научно-теоретични и методико-дидактически специфики, които трудно могат да бъдат прогледнати и проектирани в контекста на методико-дидактическия код и институционалната поръчка от обществото. Професионалната мисия и съдържателните модификации в обучението по география и икономика не са константни и са поставени под влиянието на екстернални и интернални въздействия, които поставят изисквания и легитимират необходимостта от познаването на методиката на обучението по география в ретроспекция, историческото развитие и онтодидактическата изменчивост, познаването на съвременните задължителни оперативни документи и нормативни регулатори, както и практическите особености на преподаване на географията в българското училище.

Изучаването на география на страните в това число и на темата *Китай* при новите образователни условия е образователна традиция за училищната география в България. Поетапното въвеждане на учебните програми по география и икономика в процеса на образователната реформа разкриват познанието и особеностите на изучаване на страната Китай при регионалната география в VI и IX клас. Китай е част от географската номенклатура и фигурира още от V клас, когато учебният предмет *География и икономика* е въведен като самостоятелен за изучаване в задължителната общообразователна подготовка. Китай е част от учебното съдържание по география и икономика от V до X клас като географска номенклатура и присъства в различни съдържателни аспекти – форми на релефа, териториално разпределение на полезните изкопаеми, население, селища, стопанство и др.

Новите процедурни образователни изисквания в българското училище определят задължителната общообразователна подготовка по география и икономика за двата изследвани класа да е въведена в две различни учебни години, като целенасочен, организиран и управляван процес на установяване на образователните изисквания чрез нови закони и всички негови подзаконови нормативни актове (Dermendzhieva, Draganova 2020, с. 98 – 99):

- 2017/2018 уч. година: учебни програми по география и икономика за VI клас (общообразователна подготовка);
- 2018/2019 уч. година: учебни програми по география и икономика за IX клас (общообразователна подготовка).

Обучението по регионална география в VI и IX клас в интеграционен синтез с регионалните курсове от V и VII клас, са част от цялостното училищно обучение на общообразователната подготовка по групи ключови компетентности и в отговор на целите на предучилищното и училищното образование за:

- *придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности;*
- *познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции;*
- *придобиване на компетентности за разбиране на глобални процеси, тенденции и техните взаимовръзки (Закон 2016, с. 2 – 3).*

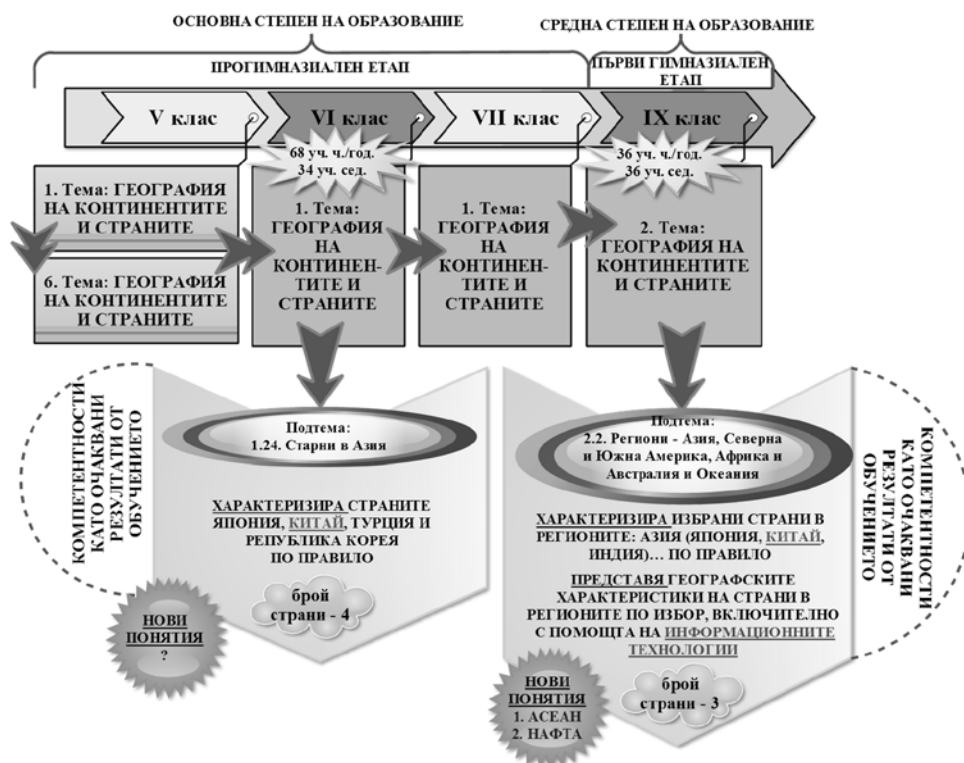
Реализирането на целите на училищното образование е локализирано в държавните образователни стандарти (ДОС). Държавният образователен стандарт за общообразователна подготовка по география и икономика е съвкупност от изисквания за резултатите от обучението и определя компетентностите – знания, умения и отношения, които се очакват като резултати от обучението в края на всеки етап от съответната степен на образование (Наредба №5 2015, с. 4).

Специфичната конструкция на ДОС за основната степен на образование – прогимназиален етап и средната степен на образование – първи гимназиален етап на задължителното образование е системно-синтезно структурирана и установява специфични цели, проектирани на пет дидактически опори за географското образование: формиране на **географската култура**; усвояване на **система от географски знания**; формиране на **умения**; формиране на **модели на разумно поведение в географското пространство**; формиране на **ценности** (Наредба № 15 2015, с. 71, с. 73; Dermendzhieva, Draganova 2020, с. 106).

Областта на компетентност, към която се съотнася изучаването на държавата Китай, като част от регионалния курс по география е **География на континентите и на страните** (при прогимназиален етап) и **География на регионите и на страните** (при първи гимназиален етап) – фиг. 1. В настоящата статия не се изследва структурно-съдържателното присъствие на Китай в обучението по география от V до X клас в цялостното училищно образование на общообразователната подготовка, а само изучаването на тема „Китай“ като част от регионалния курс, базиран на регионално-типологичния подход.

Фокусът на съотнасяне към област на компетентност на групите ключови компетентности и очакваните резултати са отражение на спираловидния синтез на учебното съдържание и смесения модел на конструиране в учебните програми и видимото разширяване и задълбочаване, както и дидактически пренос от концептуалното към метакогнитивното знание, от простото към сложното, от конкретното към синтезното (Dermendzhieva, Draganova 2019, с. 543). Единствено ДОС не фиксира конкретни страни за изучаване, а поставя отворен и свободен дидактически избор на страна – *избрани страни*, което е проектирано и конкретизирано в учебните програми.

В учебните програми по география и икономика за VI и IX клас е дефинирана темата, очакваните резултати и новите понятия по теми. В двете програми е идентифицирано изискването при компетентностите като очаквани резултати за знания, умения и отношения **да се характеризират страни по правило** (фиг. 2).

Фиг. 2. Макрорамка на мястото на тема „Китай“ при регионалната география по учебни програми по география и икономика

Регионалната география като синтезирана основа от природната и социално-икономическата география е съотнесена към конкретна хорологична територия за формиране на географска грамотност, култура и компетенции (Дерменджиева, Драганова 2019, с. 319). Обучението за страните е конструирано в четири класа на задължителната общообразователна подготовка – V, VI, VII и IX клас, което доказва, че вертикалните връзки са необходимо дидактическо условие, разгънато в концептуалната рамка на разширяване и задълбочаване, надграждане и усложняване на учебното съдържание. Новите понятия в учебната програма в IX клас не са пряко обвързани с изследваната тема, а в VI клас липсват нови понятия по учебна програма.

В новите учебни програми по география и икономика в сравнение със същите нормативни документи преди образователната реформа са ясно разписани страните за изучаване като типични представителки за континента и региона. Нововъведение на образователната реформа е определянето на страните и последователността, броя на страните, повторемостта на изучаваните страни спрямо вертикалните връзки и опорните знания между двата образователни етапа, както и характеризирането на страните по правило, без това правило да е разписано към темата. Експлицитно правилото присъства в учебната програма чрез структурата на темите при изучаване на даден континент, което може да се приеме за пример за последователността при изучаване не само на континент, но и на страна (VI клас).

В VI клас учебната програма въвежда изискванията за познаване и прилагане на 3 типа правила за общо 9 географски обекти, процеси и явления (Dermendzhieva, Draganova 2019, с. 539). Един от трите типа е характеризиране на страна по правило, като за континента Азия са разписани **общо 4 страни** за характеризиране: *Япония, Китай, Турция и Република Корея* (Учебна програма 2016, с. 7). В учебната програма не е представено самото правило като последователност от стъпки за характеризиране на една страна.

В IX клас учебната програма въвежда изискванията за познаване и прилагане на 4 типа правила за общо 10 географски обекти, процеси и явления (Dermendzhieva, Draganova 2019, с. 541). Един от трите типа е характеризиране на страна по правило, като за регион Азия са разписани **общо 3 страни** за характеризиране: *Япония, Китай и Индия* (Учебна програма 2017, с. 6). В учебната програма не е представено самото правило като последователност от стъпки за характеризиране на страна, но

фигурира правило за характеризиране на регион между две изисквания за характеризиране на страна: *географско положение, природна среда, население, стопанство, специфични проблеми*.

Общо в общообразователната и профилираната подготовка на училищната география са определени за изучаване 41 страни: V клас (2 страни), VI клас (10 страни), VII клас (10 страни), IX клас (10 страни) и XI клас (9 страни) (Dermendzhieva, Draganova 2019, с. 560). Приемаме факта, че изучаването на родната страна е част от география на страните и също се характеризира по правило за страна, така общата бройка на изучаваните страни става 42. Част от страните, регламентирани в учебните програми за изучаване, се отличават с повторемост на изучаването между образователните етапи и степени. Между двете образователни степени страните, които **не се повтарят, са общо 14**: Египет, Аржентина, Канада, Турция, Република Корея, Индия, Нова Зеландия, Швеция, Великобритания, Италия, Румъния, Сърбия, Македония, Гърция. Страните, които се изучават по вертикалата и в двата образователни етапа, са **общо 9**: РЮА, Бразилия, САЩ, Япония, **Китай**, Австралийски съюз, Германия, Франция, Русия. Китай е страната, която учениците изучават по география и икономика два пъти по правило в двата образователни етапа и степени, както и в други класове и теми, но не по правило, а в различни природни, демографски и стопански съдържателни измерения.

Специфика за обучението по регионална география и изучаването на Китай се явява комбинацията от страни, с които се изучава на регионално-териториален и типологичен принцип: Япония, Турция, Република Корея и Индия. Само Япония следва същия структурен модел като Китай и при обучението за двете страни има възможност за реализиране на опорни знания и вертикален синтез между двата класа в структурно-съдържателен аспект, а останалите три страни се изучават по един път в отделните образователни етапи:

- *прогимназиален етап*: Турция, Република Корея;
- *първи гимназиален етап*: Индия.

Комбинирането на страните и последователността на изучаване на ниво учебник по география и икономика е обект на авторско решение, научно-методически подход и дизайнерски стил, но е определящо за идентифицирането и ранжирането, анализирането и синтезирането, както и оценяването на причинно-следствените връзки, закономерностите, икономическото развитие, международните отношения и връзки за региона, коментирането на общите проблеми и конкретизиране на спецификите на страните, типични представителки за региона.

Структурният модел на регионалната география в общообразователната подготовка 3+1 (1, България), а **структурният модел на изучаване на темата „Китай“** е 1+1.

Особеност при новите нормативни документи при изучаване на страните е начинът на представяне на географските характеристики на избраните страни – с помощта на информационните технологии (фиг. 2).

В учебната програма по география и икономика за VI клас Китай присъства и при област на компетентност *География на природата*, при тема „1.18. Релеф и полезни изкопаеми“, в контекста на компетентностите като очаквани резултати за нанасяне върху контурна карта названията на изучените форми на релефа – ... Голямата китайска равнина, Тяншан, Хималаи и Тибетска планинска земя, пустинята Гоби) и териториалното разпространение на полезните изкопаеми (Учебна програма 2016, с. 6). Изискванията към учениците като очаквани резултати са традиционни за училищната география при познаване и разбиране формите на релефа и полезните изкопаеми, както и прилагането на знанието при работата с контурна карта за нанасяне на географските обекти и териториалното разпространение на полезните изкопаеми. Очакваните резултати нямат пряка връзка с изследваната тема за характеризиране на страна, но косвено са опорно знание, умение, компетенции и пример за интегративен вертикален синтез за успешното характеризиране по правило, в което присъства стъпка в правилото – природна среда.

В ДОС и учебните програми имплицитно е детерминирано изучаването на избрана страна, без да е разписано и да присъства конкретно самото *правило* или следване на правило за характеризиране на страна (Draganova 2019, с. 521). Последователността за характеризиране на страна е допълнително развито и обогатено от авторите на учебниците по география и икономика. Оценката и анализа на правилата за характеризиране на страна по всички варианти на учебници по география и икономика в V клас (въвежда се правило за характеризиране на страна за първи път) е обстойно изследвана в методическата литература. От дидактическите вариации в ДОС, учебните програми и учебниците може да се синтезира най-често прилаганото правило за характеризиране на страна: *географско положение, граници, големина; природни условия; население; държавно устройство; стопанство; големи градове* (Draganova 2019, с. 521, с. 526, с. 528).

В профилираната подготовка на задължителните модули по география и икономика имплицитно се изучават отделни специфики за Китай в позитивен аспект, но не и като самостоятелна тема за характеризиране на страна. Експлицитно присъстват постиженията на китайската икономика в Модул 3: „Съвременна икономическо развитие“, където мястото и

ролята, значението и примера на Китай за стопанското развитие на страната и света е в контекста на формиране на компетенции като очаквани резултати за:

- познаване на „китайския модел“ на икономическо развитие при тема 2.2.– 2.3. Пазарното стопанство – развитие и бъдеще;
- познаване на световни проекти за електропроизводство от възобновяеми източници: Китай (ВЕЦ „Трите клисури“)... при тема 7. Тема: *Големи енергийни проекти в света*, подтема: 7.1. – 7.2. *Електропроизводство от възобновяеми източници и перспективи за развитие на енергийните проекти* (Учебна програма 2019, с. 2, с. 4).

Обучението по география при Модул 3 в контекста на анализиране на „китайския модел“ на икономическо развитие и световните проекти за електропроизводство от възобновяеми източници предполагат продуктивен характер, дискуссионност и проблемност на учебния процес, като допринасят за:

- изграждане на географски и икономически ключови компетентности на ученика и способността му самостоятелно да аргументира, дискутира, коментира и оценява различни идеи и концепции;
- изразяване на критично мислене, използване на справочна литература;
- формиране на модели на поведение за активна гражданска позиция на ученика (Учебна програма 2018, с. 1 – 4; Dermendzhieva, Draganova 2020, с. 32 – 33;)

Всички нормативно-процедурни и структурно-съдържателни специфики на ДОС и учебните програми по география и икономика са трансферирани от педагого-психологическа и методико-дидактическа гледна точка в учебниците от авторските колективи. В училищното образование се ползват учебници, които са *„дидактическо средство, което е за самостоятелно учене на ученика и което подпомага цялостното му обучение по определен учебен предмет“* (Закон за предучилищното и училищното образование 2016, с. 49). Всеки авторски колектив създава **учебник**, който се явява **произведение, създадено в резултат на творческа дейност** – това е и най-голямото дидактическо богатство, защото всеки авторски колектив прави самостоятелен научно-теоретичен и методико-дидактически прочит и избор на учебното съдържание по ДОС и учебните програми (ЗПУО 2016, с. 49; Наредба № 10 2017, с. 1). Всички учебници по география и икономика за VI и IX клас, които са одобрени и присъстват в списъка с учебници за учебната година 2020/2021 г., отговарят на нормативната рамка и изисквания на *Наредбата за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала*.

В VI и IX клас се изучава темата „Китай“ като самостоятелна урочна единица или като комбиниран съдържателен модел с друга азиатска държава, като типични представителки за континента Азия (VI клас) и регион Азия (IX клас) – табл. 1.

**Присъствие на тема „Китай“ в учебниците по География и икономика
VI и IX клас задължителна подготовка в българското училище**

Таблица 1

№	ВАРИАНТ НА УЧЕБНИК	РАЗДЕЛ	ТЕМА	БР. УРОЧНА ЕДИНИЦА (СТР.)	ТИП НА УРОЧНАТА ЕДИНИЦА
VI КЛАС					
	А. Попов и колектив	География на континента Азия	Страни в Азия. Турция и Китай	1 (88 – 89)	за нови знания
	М. Русев и колектив	Азия	Страни в Азия. Китай, Япония, Република Корея, Турция	1 (104 – 106)	за нови знания
	Р. Пенин и колектив	Азия	Страни в Азия (Япония, Китай, Република Корея, Турция)	1 (108 – 113)	за нови знания
	М. Мандова-Русинчовска и колектив	Азия	Страни в Азия. Китай. Турция	1 (120 – 123)	за нови знания
	Л. Цанкова и колектив	Азия	Страни в Азия (Китай, Япония, Република Корея, Турция)	1 (113 – 115)	за нови знания
	С. Дерменджиева и колектив	География на Азия	Страни в Азия. Китай. Турция	1 (86 – 87)	за нови знания
IX клас					
	А. Попов и колектив	Регионална география	Китай – визитна картичка	1 (95 – 96)	за нови знания
	М. Русев и колектив	Регионална география на света (континенти, региони и страни)	Сравнителна характеристика на Китай и Индия (практическа дейност)	1 (79 – 80)	за упражнения/дейности
	Р. Пенин и колектив	Регионална география	Страни в регион Азия. Япония, Китай, Индия	1 (...98 – 99...; Китай)	за нови знания
	С. Дерменджиева и колектив	География на континентите и страните	Китай и Индия	1 (85 – 87)	за нови знания

(Списък... учебници от V до VII клас 2020/2021, с. 75 – 78; Списък... учебници от VIII до X клас 2020/2021, с. 53 – 54; Учебници за VI и IX клас)

Учебниците за VI клас по география и икономика спазват съответствието с темата по учебна програма *Страни в Азия*, но ранжират с различна последователност, учебно време и брой изучаваните четири страни, регламентирани по учебно съдържание за характеризиране по правило (табл. 1). Темата в учебниците се изучава с различен времеви и съдържателен модел:

- за 1 учебен час е фиксирано изучаването на 4 страни (варианти на учебници 2, 3 и 5), което е крайно недостатъчно да се отдели пълноценно време за характеризирането на четирите страни по правило – Япония, Китай, Република Корея, Турция;

- за 2 учебни часа са определени за изучаване 2 страни (варианти на учебници 1, 4 и 6), което дава възможности за по-обстойно и функционално изучаване, прилагане на сравнителния подход и др. интерактивни методи и техники – Китай, Турция.

Безспорно изучаването на голям брой страни във времеви рамки на един учебен час е неефективно, нефункционално и нецелесъобразно. Дидактически е приемлив и обоснован вариантът на времеви и съдържателен модел 2/2 или 2 учебни часа/2 страни за характеризиране по правило. Данните в таблица 1 разкриват и една друга специфика при изучаване на страните – последователността на изучаване.

Вариантите на учебници предлагат авторски решения спрямо последователността на изучаваните четири страни и комбинирането на две страни в един учебен час (фиг. 3). Обяснението е свързано, от една страна, със спазване на последователността в учебната програма (приложено от един учебник – вариант 3), а другите учебници са приложили други критерии и подходи – по икономически показатели, регионално-териториален принцип. В четири от вариантите на учебници на първо място е поставена за изучаване страната Китай (фиг. 3).

Фиг.3. Дидактически комбинации при изучаване по последователност на страните в Азия по учебниците по география и икономика за VI клас

Данните на фиг. 3 разкриват и една териториална особеност при изучаване на четирите страни, където във вариантите на учебници няма разминаване при локализирането на Турция на последно място. Обяснимо е позиционирането на Турция чрез териториално-хорологичния подход, където първо са комбинирани трите страни с регионално-териториална близост в региона – Китай, Япония и Република Корея (от близкото към далечното).

Комбинирането на Китай и Турция в една тема е особеност, която се обяснява с анализа на статистическите данни по икономически показатели и ускорения темп на икономическо развитие при двете страни, но изпреварващо е това на Китай. Авторските колективи базират комбинирането на страните на отделни икономически критерии, аналогии и сходства.

Във всичките 6 варианта на учебници за VI клас изучаването на страните е предвидено при урок за нови знания (по типове уроци). Утвърдените списъци на учебници за 2020/2021 уч. година са общо 4 броя за IX клас, като три от вариантите на учебници съотнасят темата към уроци за нови знания и само един вариант демонстрира творчески подход и съотнася темата за упражнения/дейности. Авторският колектив предлага дидактически вариант за сравнителна характеристика между Китай и Индия чрез 6 задачи към учениците за сравнение по географско положение; демографска ситуация (анализиране и сравняване на полово-възрастови пирамиди); сравняване на икономическата специализация на страните чрез съставяне на географски паспорт и работа със статистическа информация по 16 детерминирани показатели; сравняване по добив на нефт; сравняване на агломерации чрез изработване на стълбовидна диаграма (Русев и др. 2018, с. 79 – 80).

В три от учебниците за IX клас се идентифицира самостоятелно характеризирани на страните по правило – *Япония, Китай и Индия*, независимо от броя и начина на комбиниране (вариант 1, 3 и 4). Вариант 1 на учебник предлага изцяло самостоятелно изучаване на тема „Китай – визитна картичка“.

В текстовите и извънтекстовите компоненти на учебниците по география и икономика при тема „Китай“ са идентифицирани изцяло положителни съдържателни аспекти по отделните стъпки в правилото за характеризирани на страна, което е приложено от всички авторски колективи на учебниците за VI и IX клас.

Изучаването само на тема „Китай“ и характеризирани на страната по правило включва и представянето ѝ в извънтекстовите компоненти на учебниците (фиг. 4). Китай е представен с голямо разнообразие на извънтекстови компоненти – общо 72, като те са дидактически отговор на нормативните изисквания към съставянето на учебниците и авторските решения, а не на тезата за превръщане на учебниците в енциклопедии (фиг. 4).

	географска карта	контура карта	картосхема	кръгова програма	стъпчеста програма	таблица	изображения	картина	флаг	герб
VI клас	1	3	0	0	0	1	30	1	3	0
IX клас	1	1	1	5	2	4	17	0	1	1
ОБЩО	2	4	1	5	2	5	47	1	4	1

Фиг. 4. Систематизирано-синтезен модел на извънтекстовите компоненти за тема „Китай“ в учебниците по география и икономика за VI и IX клас

Актуализирането на географската и статистическата информация в учебниците, които не се преиздават всяка година, е задължение и отговорност на учителя по география и икономика.

От съдържателния прочит на учебниците за VI и IX клас се констатира само едно твърдение, което е некоректно формулирано и представено на учениците в един от учебниците и оказва пряко негативно въздействие върху адресатите – ученици, учители, родители, граждани: *тя е от големите световни износители, но качеството на стоките ѝ все още отстъпва на тези в развитите страни.*

Примери за положителни съдържателни акценти в учебниците за VI клас:

- четвърто място в света по площ; широк излаз на Тихия океан; граници с 14 страни;
- природата ѝ се отличава с голямо разнообразие;
- наричат страната „минералогичния музей на Азия“; богата на почти всички видове полезни изкопаеми;
- разнообразно горско богатство – иглолистни, широколистни, смесени, тропични гори и др.;
- най-многолюдната страна в света; Китай е древна страна; в нея се зараждат едни от най-старите цивилизационни центрове в света; многонационална държава; Китай е наследник на една от най-древните цивилизации; повече от 100 народности; на първо място в света по брой на хората, живеещи в градовете;
- сред големите китайски изобретения са порцеланът, компасът, коприната, барутът, хартията и хартиените пари;
- стопанството на страната се развива много бързо през последните години и вече е на първо място в света; стопанството на Китай е силно развито; заема водещо място в света по добив и производство на много продукти; китайските стоки заливат целия свят;
- на територията ѝ работи най-мощната ВЕЦ в света; сред първите страни по производство на електроенергия;
- Китай е абсолютен лидер в производството на промишлена продукция – електроника и електротехника (телевизори, мобилни телефони, компютри и др.), автомобили, химически продукти, дрехи; страната е лидер в износа на над 100 вида стоки – текстил, дрехи, обувки, часовници, електроника и др.; има добре развити търговски връзки с много страни от света;
- Китай е изградил най-обширната мрежа от високоскоростни влакове в света;
- Китай е третата космическа сила след Русия и САЩ, която прави изследвания самостоятелно, със свои космически ракети и космонавти;
- милиони туристи от цял свят посещават природните и културните забележителности на страната; многобройни забележителности, посещавани от туристи от целия свят.

Примери за положителни съдържателни акценти в учебниците за IX клас:

- страната е на 4-то място по площ след Русия, Канада и САЩ;

- природата на Китай е изключително разнообразна; природните ресурси на страната са огромни;
- страната разполага с огромни запаси от почти всички видове полезни изкопаеми; заема едно от първите места в света по запаси на въглища, железни, оловно-цинкови, калаени и волфрамови руди, боксит, живак и каменна сол; наричат Китай „минералогичния музей на Азия“;
- в страната протичат Яндзъ и Хуанхъ – едни от най-големите реки на планетата. Днес на тях са изградени големи язовири и ВЕЦ; по общо количество на водните ресурси Китай е на 5-то място в света след Бразилия, Русия, САЩ и Канада;
- разнообразно горско богатство: иглолистни и смесени гори, тропични гори и др.;
- Китай е най-многолюдната страна в света; многонационална държава; съвременен Китай е наследник на древна и богата култура;
- много от китайските постижения и изобретения (компасът, хартията, порцеланът, коприната, барутът, книжните пари и др.) са дали тласък в развитието на цялото човечество;
- Китай се развива много бързо – „китайско икономическо чудо“; през последните години ролята на Китай в световната икономика бързо расте;
- по БВП Китай е на 2-ро място в света след САЩ;
- по добив на въглища заема първо място в света;
- страната е на 1-во място по производство на ориз и пшеница и на 2-ро – по производство на царевица;
- в Китай се произвеждат над половината от сладките картофи, краставиците и крушите в света; производството на чай е традиционно;
- Китай е на 1-во място по производство на свинско и птиче месо и по улов на риба и морски дарове;
- страната е в челните места по електропроизводство и електропотребление, както и по производство на метали, машини и химически продукти; най-мощната ВЕЦ в света – „Трите клисури“; първите шест в света по производство на цветни метали; по производство на минерални торове страната е сред първите в света;
- Китай е ядрена и космическа държава;
- Китай е най-големият производител на автомобили;
- водеща в износа на над 100 вида стоки, включително текстил, дрехи, обувки, електроника, часовници и много други; по производство на памучни тъкани страната е първа в света;
- най-високо разположената жп линия в света – в Тибет, до 5072 м;

- редица китайски градове имат статут на „свободна икономическа зона“; Китай има добре развити търговски връзки с много страни от света и др.

Всички варианти на учебници в VI и IX клас по тема „Китай“ спазват правилото за характеризиране на страна, съдържат много статистическа информация, конкретизират мястото на Китай в световната икономика; текстовите и извънтекстовите компоненти разкриват обективна картина за страната и се отличават със съдържателна коректност и значителен съдържателен обем.

Присъствието на Китай в VI и IX клас, като страна типичен представител за континента и региона, е доказателство за значимостта в оценяването на мястото и ролята на Китай в развитието на световната икономика и ред, глобалната политика и процеси, образователните традиции и културно-историческото наследство в света. Ясно и обективно е отредено мястото на Китай в учебните програми и учебниците, защото *„съвременното общество представлява цялостен и взаимно свързан свят, който постоянно се сблъсква с необходимостта от културен плурализъм при решаване на глобалните проблеми на съвременността“* (Цончева 2013, с. 202).

Библиография

Дерменджиева, Драганова 2019: Дерменджиева, С., Т. Драганова. Нормативен вертикален разрез и структурно-съдържателен модел на „География на континентите и страните“ (V – X клас). Сборник доклади от Годишна Университетска научна конференция 27 – 28 юни 2019 г., НВУ „В. Левски“, Научно направление „Педагогически и хуманитарни науки“, електронно издание, В. Търново, ИК на НВУ „Васил Левски“, с. 318 – 324, 2019 [**Dermendzhieva, Draganova 2019:** Dermendzhieva, S., T. Draganova. Normativen vertikalni razrez i strukturno-sadarzhatelen model na “Geografiya na kontinentite i stranite” (V – X klas). Sbornik dokladi ot Godishna Universitetska nauchna konferentsiya 27 – 28 juni 2019 g., NVU “V. Levski”, Nauchno napravlenie “Pedagogicheski i humanitarni nauki”, elektronno izdanie, V. Tarnovo, IK na NVU “Vasil Levski”, s. 318 – 324, 2019].

Дерменджиева, Събева, Николова, Стоянов, Пейкова 2017: Дерменджиева, С., П. Събева, Н. Николова, П. Стоянов, Цв. Пейкова. География и икономика 6 клас. С., Просвета, 2017 [**Dermendzhieva, Sabeva, Nikolova, Stoyanov, Peukova 2017:** Dermendzhieva, S., P. Sabeva, N. Nikolova, P. Stoyanov, Tsv. Peukova. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., Prosveta, 2017].

Дерменджиева, Събева, Стоянов, Попов, Пейкова, Николова 2018: Дерменджиева, С., П. Събева, П. Стоянов, Н. Попов, Цв. Пейкова, Н. Ни-

колова. География и икономика 9 клас. С., Просвета, 2018 [**Dermendzhieva, Sabeva, Stoyanov, Popov, Peykova, Nikolova 2018:** Dermendzhieva, S., P. Sabeva, P. Stoyanov, N. Popov, Tsv. Peykova, N. Nikolova. Geografiya i ikonomika 9 klas. S., Prosveta, 2018].

Закон 2016: Закон за предучилищното и училищното образование, 2016 [Zakon 2016: Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie, 2016].

Мандова-Русинчовска, Заркова, Върбанов 2017: Мандова-Русинчовска, М., Цв. Заркова, М. Върбанов. География и икономика 6 клас. С., Педагог 6, 2017 [**Mandova-Rusinchovska, Zarkova, Varbanov 2017:** Mandova-Rusinchovska, M., Tsv. Zarkova, M. Varbanov. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., Pedagog 6, 2017].

Наредба № 5 2015: Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка [Naredba 2015: Naredba № 5 от 30.11.2015 g. za obshtoobrazovatelna-ta podgotovka].

Наредба № 10 2017: Наредба № 10 от 19.12.2017 г. за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала [Naredba № 10 2017: Naredba № 10 от 19.12.2017 g. za poznavatelnite knizhki, uchebnitsite i uchebnite pomagala].

Пенин, Стоянова, Трайков, Желев 2017: Пенин, Р., В. Стоянова, Т. Трайков, Д. Желев. География и икономика 6 клас. С., БУЛВЕСТ 2000, 2017 [**Penin, Stoyanova, Traykov, Zhelev 2017:** Penin, R., V. Stoyanova, T. Traykov, D. Zhelev. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., BULVEST 2000, 2017].

Пенин, Трайков, Желев, Стоянова 2018: Пенин, Р., Т. Трайков, Д. Желев, В. Стоянова. География и икономика 9 клас. С., БУЛВЕСТ 2000, 2018 [**Penin, Traykov, Zhelev, Stoyanova 2018:** Penin, R., T. Traykov, D. Zhelev, V. Stoyanova. Geografiya i ikonomika 9 klas. S., BULVEST 2000, 2018].

Попов, Ангелова, Любенова 2017: Попов, А., Д. Ангелова, Л. Любенова. География и икономика 6 клас. С., Анубис, 2017. [**Popov, Angelova, Lyubeno-va 2017:** Popov, A., D. Angelova, L. Lyubeno-va. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., Anubis, 2017.]

Попов, Лаков, Найденов, Стойчев 2018: Попов, А., П. Лаков, К. Найденов, С. Стойчев. География и икономика 9 клас. С., Анубис, 2018 [**Popov, Lakov, Naydenov, Stoychev 2018:** Popov, A., P. Lakov, K. Naydenov, S. Stoychev. Geografiya i ikonomika 9 klas. S., Anubis, 2018].

Русев, Дреновски, Иванова, Полименов, Кьосева, Николова, Генчев, Антоу 2018: Русев, М., И. Дреновски, Г. Иванова, С. Полименов, Ю. Кьосева, Т. Николова, С. Генчев, А. Антоу. География и икономика 9 клас. С., Архимед, 2018 [**Rusev, Drenovski, Ivanova, Polimenov, Kyoseva, Nikolova, Genchev, Antov 2018:** Rusev, M., I. Drenovski, G. Ivanova, S. Polimenov, Yu. Kyoseva, T. Nikolova, S. Genchev, A. Antov. Geografiya i ikonomika 9 klas. S., Arhimed, 2018].

Русев, Полименова, Ценова, Сулеменко, Делчев, Янкова 2017: Русев, М., И. Полименова, Цв. Ценова, В. Сулеменко, М. Делчев, А. Янкова. География и икономика 6 клас. С., Архимед, 2017 [**Rusev, Polimenova, Tsenova, Sulemenko, Delchev, Yankova 2017:** Rusev, M., I. Polimenova, Tsv. Tsenova, V. Sulemenko, M. Delchev, A. Yankova. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., Arhimed, 2017].

Списък на познавателните книжки, учебниците и учебните комплекти, които може да се използват в системата на предучилищното и училищното образование през учебната 2020/2021 година – списък на учебниците за прогимназиален етап (от V до VII клас включително) [**Spisak** na poznavatelните knizhki, uchebnitsite i uchebnite komplekti, koito mozhe da se izpolzvat v sistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie prez uchebnata 2020/2021 godina – spisak na uchebnitsite za progimnazialen etap (ot V do VII klas vklyuchitelno)].

Списък на познавателните книжки, учебниците и учебните комплекти, които може да се използват в системата на предучилищното и училищното образование през учебната 2020/2021 година – списък на учебниците за гимназиален етап (от VIII до XII клас включително) [**Spisak** na poznavatelните knizhki, uchebnitsite i uchebnite komplekti, koito mozhe da se izpolzvat v sistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie prez uchebnata 2020/2021 godina – spisak na uchebnitsite za gimnazialen etap (ot VIII do XII klas vklyuchitelno)].

Учебна програма 2016: Учебна програма по география и икономика за VI клас (общообразователна подготовка), 2016 [**Uчебна програма 2016:** Uchebna programa po geografiya i ikonomika za VI klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2016].

Учебна програма 2017: Учебна програма по география и икономика за XI клас (общообразователна подготовка), 2017 [**Uчебна програма 2017:** Uchebna programa po geografiya i ikonomika za XI klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2017].

Учебна програма 2018: Учебна програма по география и икономика за IX клас (профилирана подготовка), 2018 [**Uчебна програма 2018:** Uchebna programa po geografiya i ikonomika za IX klas (profilirana podgotovka), 2018].

Цанкова, Лазарова, Коцев, Бърдаров, Гетова 2017: Цанкова, Л., Е. Лазарова, Г. Коцев, Г. Бърдаров, Н. Гетова. География и икономика 6 клас. С., Просвета плюс, 2017 [**Tsankova, Lazarova, Kotsev, Bardarov, Getova 2017:** Tsankova, L., E. Lazarova, G. Kotsev, G. Bardarov, N. Getova. Geografiya i ikonomika 6 klas. S., Prosveta plus, 2017].

Цончева 2013: Цончева, П. Китайската литература в България. Проблеми на рецепцията. В. Т., Фабер, 2013 [**Tsoncheva 2013:** Tsoncheva, P. Kitayskata literatura v Balgariya. Problemi na retseptsiyata. V. T., Faber, 2013].

Dermendzhieva, Draganova 2019: Dermendzhieva, S., T. Draganova. Conceptual analysis of the geography training of the countries in the Bulgarian school. – In: KNOWLEDGE International Journal with Global Impact Factor, Vol. 34.2. Scientific Papers – EDUCATION, Institute of Knowledge Management, p. 555 – 561, September, 2019.

Dermendzhieva, Draganova 2019: Dermendzhieva, S., T. Draganova. Vertical didactical section of Bulgarian geographic training in the new realities. – B: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2019, ISSUE 54, pp. 531 – 543. ISSN 2367 – 5721. <<http://sociobrain.com/bg/top/issues/Issue+54%2C+February+2019/>>

Dermendzhieva, Draganova 2020: Dermendzhieva, S., T. Draganova. Didactic aspects of geography and economy training in modul „Modern economic development“. – In: Acta Pedagogica Naturalis (APNat), Copyright Center. Shumen: Shumen University Publishing House, 2020, Vol 3, No 1, pp. 26 – 35.

Dermendzhieva, Draganova 2020: Dermendzhieva, S., T. Draganova. Education and traditions in the study of geography of Bulgaria. – B: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2020, ISSUE 66, pp. 98 – 104. <http://sociobrain.com/MANUAL_DIR/SocioBrains/Issue%2066,%20February%202020/Natural%20Geography/1_%20Stela%20Dermendzhieva,%20Tamara%20Draganova.pdf>

Dermendzhieva, Draganova 2020: Dermendzhieva, S., T. Draganova. Normative resources for the implementation of the modern educational process in Geography of Bulgaria. – B: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2020, ISSUE 66, pp. 105 – 114. <http://sociobrain.com/MANUAL_DIR/SocioBrains/Issue%2066,%20February%202020/Natural%20Geography/2_%20Stela%20Dermendzhieva,%20Tamara%20Draganova.pdf>

Draganova 2019: Draganova, T. Rules for characterization of a country in the new geographic and economic textbooks – V grade. – B: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2019, ISSUE 54, pp. 518 – 530. ISSN 2367 – 5721. <<http://sociobrain.com/bg/top/issues/Issue+54%2C+February+2019/>>